

Cilvēkdrošības definīcijas un dimensijas

Ievads

Katram cilvēkam ir brīži, kad viņš nejūtas droši. Taču no atsevišķa atgadījuma parasti nepaliek pastāvīga nedrošības sajūta. Lai cilvēku pārņemtu tāda pastāvīga un grūti pārvarama nedrošības sajūta, šādiem notikumiem hroniski jāatkārtojas vai arī jānotiek lielai nelaimei.

Cilvēki, kas zina, kā pret savu nedrošības sajūtu izturēties, var ne vien izvairīties no bailēm un panikas, bet arī mazināt vai novērst pašus draudus un briesmas. Viņi izsargājas no situācijām, kurās zūd drošības sajūta, bet, ja tomēr to zaudē, tad drīz vien atgūst. To, cik lielā mērā cilvēkam tas izdodas, saucim par drošumspēju. Individīdi, kuriem tā ir augsta, nedrošības sajūtu uztver kā brīdinājumu, ka jārikojas – vieni pašiem vai kopā ar citiem. Minētās brīdinātājfunkcijas dēļ ne katra nedrošības sajūta uzskatāma par nevēlamu. Individīdiem, kuriem drošumspēja ir pazemināta, nedrošība var radīt negatīvas un nezūdošas sekas.

Analizējot to, cik droši jūtas Latvijas iedzīvotāji un kā uzlabot viņu drošumspēju, **Pārskats** nepievēršas individuālām tieksmēm pēc asām izjūtām, jo, šīs tieksmes apmierinot (piemēram, ar gumijas auklām lecot no tilta vai brīvprātīgi karojot algotņu rindās), cilvēks risku un nedrošību izvēlas pats.

Cilvēkdrošības definīcijas

Cilvēkdrošības analītiķi, politiķi un citi, kam rūp tautas attīstība, piedāvā daudz dažādu cilvēkdrošības definīciju un patlaban meklē kopīgu vienojošu izpratni par cilvēkdrošību visos dažādajos tās aspektos.

ANO Attīstības programmas **1994. gada Pārskatā par tautas attīstību pasaulē** (*UNDP Human Development Report 1994*) cilvēkdrošība definēta kā “brīvība no bailēm un brīvība no trūkuma”. Šī definīcija jāaplūko kopsakarā ar cilvēkattīstību (*human development*) jeb, kā latviešu valodā mēdz teikt kopš 1995. gada, tautas attīstību – to, kā paplašinās cilvēku izvēles iespējas. Cilvēkdrošība ir tautas attīstības priekšnosacījums, jo baiļu paralizēti cilvēki nespēj sev izvēlēties pienācīgu dzīvesveidu.

Cilvēkdrošības jēdziens ir centrēts uz cilvēkiem. Tas ir vērst uz indivīdiem un iedzīvotāju grupām, nevis uz valstīm. Cilvēkdrošība nav tas pats, kas nacionālā drošība vai militārā drošība, un reizēm pat nonāk ar tām pretrunā.

Ar drošību un nedrošību saistītie jēdzieni ir visaptveroši, tie attiecināmi tiklab uz sievietēm, kā uz vīriešiem, tiklab uz bērniem, kā uz pieaugušajiem, tiklab uz nabagajiem, kā uz bagātajiem.

Tautas attīstība un cilvēkdrošība

Tautas attīstības jēdzienā, ko 1990. gadā iedibināja ANO Attīstības programma, attīstība tverta jaunā, alternatīvā skatījumā, kas noraida tradicionālo priekšstatu, ka tā ir tikai ekonomiskā izaugsme un materiālās bagātības palielināšanās: tautas attīstībā svarīgākais ir tas, kā paplašinās cilvēku iespējas un izredzes dzīvot pilnvērtīgu dzīvi. Jēdziens aptver ne vien ienākumus, bet arī izglītību, veselību, izvēles brīvību, līdzdalību politiskajos procesos un citus aspektus, kas attiecīgos vietējos apstākļos uzskatāmi par būtiskiem. Tautas attīstību skaitliski mēdz raksturot ar tautas attīstības indeksu (TAI), ko rēķina pēc trim mērāmiem lielumiem: skolu apmeklētāju īpatsvars, iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju un vidējais paredzamais mūža ilgums. Šos lielumus var pārrēķināt, lai pareizi atspoguļotu valstu konkrēto situāciju (sk. pielikumu “Īss apskats par tautas attīstību Latvijā”). TAI rēķināšanas metodika vēl attīstās, tāpēc nebūtu korekti salīdzināt dažādos gados iegūtos skaitļus, bet var gan viena gada griezumā salīdzināt tautas attīstību dažādās valstīs.

Tautas attīstības analīzes paradigmā ir arī jēdzieni “tautas nabadzība (cilvēknabadzība)” un “cilvēkdrošība”. Tautas nabadzība (cilvēknabadzība) ir tas, cik lielā mērā cilvēkiem liegtas (t. i., nav sasniedzamas, nav pieejamas) tautas attīstībai svarīgās iespējas un izredzes. Nabadzība ir ne vien tas, ka cilvēka ienākumi nevar pārsniegt noteiktu zemu līmeni, bet arī tas, ka viņam nav izredžu piedzīvot vecumdienas, tas, ka viņam liegts piedalīties valdības vai pašvaldības lēmējdarbībā, kura skar viņa dzīvi,

un daudz kas cits. Tautas nabadzību skaitliski mēdz raksturot ar tautas nabadzības indeksu (TNI), ko rēķina pēc tā, kāda cilvēku daļa katrā no četrām tautas attīstības dimensijām dzīvo aiz nabadzības sliekšņa: kāds cilvēku procents nesasniegs 60 gadu vecumu, kāds pieaugušo procents ir funkcionāli

analfabēti, kādam cilvēku procentam tirie ienākumi (ienākumi bez nodokļiem) ir zemāki par 50 % no vidējā līmeņa un kāds cilvēku procents ilgstoši (12 mēnešus un ilgāk) ir bez darba. Tāpat, kā tas ir ar TAI, tautas nabadzības rādītājus un sliekšņa līmeņus nereti pārreķina atbilstoši kādu valstu specifikai.

1.1. logs

Pārskata pamatjēdzieni

Apdraudētība – varbūtība, ka attiecīgais drauds piepildīsies.

Cilvēkdrošība – brīvība no bailēm un trūkuma.

Drauds – iespējamība, ka notiek kas nevēlams.

Drošība – jebkāda līmeņa subjektu (indivīda, ģimenes, grupas, organizācijas, kopienas, valsts utt.) neapdraudētība.

Drošības gādnieki – indivīdi, organizācijas un institūcijas, kas indivīdam vai grupai palīdz radīt vai uzturēt drošību.

Drošības konstelācijas – organizētas vai neorganizētas dažāda līmeņa drošības gādnieku struktūras, kas pēc kopīgām stratēģijām risina konkrētas ar drošību saistītas problēmas.

Drošības loki – indivīda attiecību līmeņi (viņš pats, ģimene, kopiena, valsts, starptautiskais līmenis), kuros pakāpeniski attīstās viņa drošumspēja. Drošības lokus var salīdzināt ar koncentriskiem riņķiem (sk. 1.3. logu).

Drošības sajūta – tāds cilvēka stāvoklis, kurā viņš jūtas droši un nebaidās, ka varētu notikt kas nevēlams vai uz ilgāku laiku zust drošība. (Jāpiebilst, ka profesionālajās psihologu aprindās lieto terminu *drošības izjūta*.)

Drošības sliekšnis (*nespeciāls jēdziens*) – lielākā vairāku negatīvu faktoru kopīgi radītā nedrošība, kas cilvēkam vēl neatņem spēju rīkoties; kad cilvēks nonācis viņpus drošības sliekšņa un drošumspēja zudusi, tā ir atgūstama, tikai mainoties apstākļiem vai pastiprinoties drošumspējas faktoriem.

Drošumspēja – indivīda spēja nezaudēt drošību un drošības sajūtu, bet, ja tas noticis, drošību un drošības sajūtu atgūt.

Drošumspējas faktori – individuālās īpašības (domas un emocijas, darbībā iedzīvināts zināšanu un prasmju kopums), rīcības prakse un ārējie strukturālie apstākļi (medicīnisko pakalpojumu vai darbaspēka tirgus pieejamība u. tml.), no kā atkarīga indivīda drošumspēja.

Kopiena – cilvēku grupa, ko vieno kopīgs ģeogrāfiskais novietojums, kāda sociāla identitāte un/vai kopīgi rīcības motīvi.

Personiskās drošumstratēģijas – apzināti indivīda plāni, kā novērst nedrošību un nedrošības sajūtu un, ja tas neizdodas, līdz minimumam samazināt nedrošības sekas un tikt nedrošībai pāri.

Risks – situācija, kurā pastāv apzināts vai neapzināts drauds vai draudi.

Sociālais kapitāls – būtiskās priekšrocības (piemēram, materiālās un psiholoģiskās priekšrocības, labāka veselības aprūpe), ko indivīdam, ģimenei vai grupai dod labāki savstarpējie kontakti. Jēdziens vēl tikai top.

Sabiedriskie tīkli – cilvēku savstarpējie kontakti un attiecības.

Tautas attīstība – tas, kā paplašinās cilvēku iespējas un izredzes dzīvot pilnvērtīgu dzīvi. Šim procesam ir trīs galvenie rezultativitātes kritēriji: cik ilgu un veselīgu mūžu cilvēki dzīvo, kādas ir viņu izglītošanās iespējas un cik lielā mērā viņiem pieejami resursi, no kuriem atkarīgs dzīves līmenis.

Tiklošanās – oficiālu un neoficiālu sabiedrisko tīklu veidošanās, kas notiek, cilvēkiem vērstoties citam pie cita, lai saņemtu palīdzību vai atbalstu.

Tiklspēja – indivīda spēja pozitīvi iesaistīties sabiedriskos tīklos (tādos kā ģimene, draugi un kolēģi, oficiālas un neoficiālas organizācijas).

90. gadu sākumā ANO Attīstības programma publicēja pirmos globālos pārskatus par tautas attīstību, kuru pamattēma bija cilvēkdrošība. **1993. gada Pārskatā par tautas attīstību pasaulē** norādīts, ka “drošības jēdzienam jāmainās: kur nedalīti uzsvērām valstu drošību, daudz lielāks uzsvars jāliek uz cilvēku drošību, no drošības, kas panākama ar bruņošanu, uzsvars jāpārvirza uz drošību, kas panākama ar tautas attīstību, no teritoriālās drošības – uz uzturdrošību, nodrošinātību pret bezdarbu un ekoloģisko drošību” (UNDP, 1993).

Cilvēkdrošības jēdziens pirmo reizi visaptveroši analizēts **1994. gada Pārskatā par tautas attīstību pasaulē**, kura apakšvirsraksts ir “Cilvēkdrošības jaunās dimensijas” (UNDP, 1994). Tajā uzsvēta doma, ka cilvēkdrošībai ir divi pamataspekti: 1) brīvība no hroniskiem draudiem, piemēram, no pastāvīgiem bada, slimību un apspiestības draudiem; 2) aizsargātība pret pēkšņām un sāpīgām pārmaiņām ikdienas dzīvē, darbavietā, mājās vai apkaimē. Šajā pārskatā konstatētas septiņas svarīgas drošības jomas: ekonomiskā drošība, uzturdrošība, veselībdrošība, ekoloģiskā drošība, personīgā (fiziskā) drošība, kopien drošība un politiskā drošība.

1994. gada Pārskatā par tautas attīstību pasaulē ierosināts izstrādāt tautas attīstības indeksam un tautas nabadzības indeksam līdzīgu objektīvu rādītāju, kas skaitliski raksturotu cilvēkdrošību. Šobrīd, kad top izdevums **Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003**, nekāds cilvēkdrošības rādītājs, kuru varētu likt līdzās tautas attīstības indeksam, vēl nav izstrādāts. Nav tāpēc, ka dažādām zemēm un kultūrām ir dažādi priekšstati par to, kādi ir draudi un cik tie katrs svarīgi, un pētniekiem vēl nav izdevies vienoties, kā mērit cilvēkdrošības subjektīvos momentus, lai visas valstis būtu pēc tiem salīdzināmas. Taču pētnieki visā pasaulē turpina strādāt pie skaitliska cilvēkdrošības rādītāja izveides.

Cilvēkdrošība starptautiskā kontekstā

Cauri gadsimteņiem rūpes par cilvēkdrošību uzņēmušies indivīdi, ģimenes, kopienas un to dibinātie politiskie veidojumi. Starptautiskas organizācijas ar cilvēkdrošības jautājumiem nodarbojas kopš 1863. gada, kad Ženēvā nodibinājās Sarkanā Krusta Starptautiskā komiteja. Cilvēkdrošība ir pieminēta ANO Hartā, Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā, kā arī citos starptautiskos dokumentos.

Kopš XX gs. 90. gadiem starptautiskā sabiedrība arvien lielāku uzmanību pievēršusi tā sauktajām humanitārajām krīzēm (piemēram, Somālijā, Bosnijā, Ruandā, Austrumtimorā un Kosovā), kurās cietēji bijuši indivīdi, jo valdības nespēj aizsargāt viņu drošību.

Lielāku uzmanību kopš 90. gadiem sev piesaistījušas arī briesmas, kas sniedzas pāri valstu robežām, tādas kā HIV/AIDS, ieroču tirdzniecība, cilvēku un narkotiku kontrabanda, vides degradācija, nelegālas kapitāla plūsmas un perspektīvā visbīstamākais apstākļis, ka aizvien pieaug turības līmeņa atstatums starp bagātajiem un nabagajiem – arī valstu vidū.

Jaunās tūkstošgades sākumam veltītajā galotņu saņēmē, ko 2000. gadā bija sarīkojusi ANO, tās ģenerālsekretārs Kofi Annans pasauli aicināja aizstāvēt cilvēka pamatbrīvības, kā vienas no tām minēdams tiesības dzīvot bez bailēm un trūkuma un tādējādi uzsvērdams, ka jāveicina ne tikai tautas attīstība vispār, bet arī viena no tās svarīgākajām sastāvdaļām – cilvēkdrošība.

Uz šo aicinājumu atbildot, tika nodibināta ANO Cilvēkdrošības komisija, lai tā nospraustu jomas, kurās veicama ar cilvēkdrošību saistītā darbība. Komisija strādājusi divos virzienos – pēc projektiem “Konflikts” un “Tautas attīstība”.

Projekta “**Konflikts**” ietvaros komisija analizējusi ārkārtējas situācijas, kurās indivīdus un kopienas vajā un spiež atstāt savas mājas. Tā pētījusi bēgļu un konflikta upuru īpašās vajadzības un, balstoties uz pamatnostādni, ka vardarbība ir viens no galvenajiem nabadzības cēloņiem, izstrādājusi stratēģijas, ar kurām pat ekstremālās situācijās varētu veicināt tautas attīstību.

Projekta “**Tautas attīstība**” ietvaros komisija pētījusi nedrošību, ko rada nabadzība, medicīniskās aprūpes un izglītības nepieejamība, dzimumu nelīdztiesīgums un citas netaisnības, kā arī nedrošību, kas rodas sakarā ar globalizāciju, analizējusi dažādu apdraudējumu intensitāti un izplatību, kā arī institūciju nozīmi nedrošības mazināšanā.

Savos centienos pakāpeniski tuvoties izvērstai cilvēkdrošības jēdziena definēšanai komisija jau tikusi līdz kopīgam viedoklim, ka šajā jēdzienā būtu jākoncentrējas

- uz indivīdu dzīvi, nevis, piemēram, uz militāri stratēģisko situāciju kā nacionālās drošības jēdzienā;
- uz pilsoniskās sabiedrības (arī firmu, nevalstisko organizāciju un citu veidojumu) nozīmi cilvēku dzīves drošības palielināšanā;

- uz to, kas apdraud atsevišķu cilvēku dzīvi, nevis uz to, kā paplašināt kopējo brīvības apjomu (tas pieder pie vispārīgāka uzdevuma – veicināt “tautas attīstību”);
- uz nepieciešamību veicināt individu un kopienu rīcībspējīgu līdzdalību cilvēkdrošības palielināšanā;
- uz vairāku drošības problēmu aktualizēšanos sakarā ar globalizāciju (vardarbīga noziedzība, sieviešu, bērnu un narkotiku kontrabanda u. tml.).

Pasaules valstu valdības un starptautiskas organizācijas piedalās arī cilvēkdrošības problēmu zinātniskā un praktiskā risināšanā (sk. 1.2. logu). Jaunus teorētiskus risinājumus, kas veicinātu rīcīpolitikas attīstību cilvēkdrošības laukā, cenšas rast daudzās vadošās augstskolās. Taču vairāki politologi uzskata, ka līdz šim cilvēkdrošību mēdz definēt pārāk atšķirīgi un daudzveidīgi un kopumā šīs definīcijas izsaka “visu un neko”. Piemēram, Rolāns Parī (Kolorādo Universitātē) aizrāda, ka, cilvēkdrošības jēdzienam paliekot tādām

izplūdušām, katrs to var izmantot, kā vien vēlas. Problēma ir arī prioritāšu izvēles kritēriju trūkums (Paris, 2001). Hārvarda Universitātes pētnieki ieteic gatavot ikgadēju salīdzinošu ziņojumu par cilvēkdrošību visā pasaulē, pievērsties vienīgi kriminālai un militārai vardarbībai pret civiliedzīvotājiem (Mack, 2002).

2003. gada jūnijā ANO Cilvēkdrošības komisija publicēja līdz šim visizsmeļošāko ziņojumu šajā jautājumā – “Cilvēkdrošība tagad” (Sen, Ogata, 2003). Tajā ieteikta rīcīpolitika cilvēkdrošības uzlabošanai pasaulē. Ziņojums lasītāju arī informē, ka tiks dibināta jauna, pastāvīga ANO Cilvēkdrošības konsultatīvā padome.

Cilvēkdrošība Latvijā

2002. gadā Latvija pēc tautas attīstības indeksa pirmo reizi ierindojās starp valstīm ar augstu attīstības līmeni. Taču maldīgi būtu uzreiz iedomāties, ka Latvi-

1.2. logs

Starptautiski subjekti cilvēkdrošības jomā

Kopīgās drošības forumā (dibināts 1992. gadā Kembridžas Universitātē) 56 valstu politiķi un zinātnieki spriež par cilvēkdrošību un paplašina tās jēdzienu.

ANO Cilvēkdrošības komisija (izveidota 2001. gadā) veicina plašas sabiedrības izpratni par cilvēkdrošību un tās pamatprasībām, rosina uz cilvēkdrošības pasākumu atbalstīšanu un aktīvu līdzdalību tajos, attīsta un izvērš cilvēkdrošības jēdzienu, lai tas būtu izmantojams par praktisku rīcīpolitikas izstrādāšanas un realizēšanas līdzekli.

Cilvēkdrošības tīkls ir 12 valstu* apvienība, kas atbalsta šo valstu centienus uzlabot cilvēkdrošību. Tīkla ikgadējās sanāksmēs apspriež arī tādus starptautiskus cilvēkdrošības jautājumus kā konvencijas par korupciju, kājnietu mīnām, spīdzināšanu, bērnu tiesībām, starpkonfesionālo dialogu, terorismu, NVO līdzdarbību vides un cilvēktiesību jomā utt. Katrā sanāksmē aplūko tobrīd pasaulē akūtākos draudus.

Vairākas valstis cilvēkdrošību uzlūko par ārlietu prioritāti.

- **Japāna** cilvēkdrošību (“brīvību no vispārējiem draudiem izdzīvošanai, iztikšanai un pašcieņai”) pasludinājusi par vienu no savu ārlietu stūrakmeņiem un ir izveidojusi ANO Cilvēkdrošības trastrfondu, kas finansiāli atbalsta cilvēkdrošības uzlabošanas pasākumus visā pasaulē.
- **Kanāda** atbalsta starptautiskus cilvēkdrošības pasākumus, kas atbilst mērķim “brīvība no draudiem cilvēktiesībām, drošībai vai dzīvībai”.
- **Norvēģija** atbalsta “tiesības uz dzīvi bez bailēm”, koncentrējoties uz šaurāka loka pasākumiem – preventīvām miera uzturēšanas operācijām un vieglo ieroču ierobežošanu.

* Austrija, Čīle, Grieķija, Īrija, Jordānija, Kanāda, Mali, Nīderlande, Norvēģija, Slovēnija, Šveice un Taizeme

Avots: Alkire, 2002

jai nav nopietnu cilvēkdrošības problēmu. Ir jau tiesa, ka šeit iedzīvotāji masveidīgi nemirst vardarbībā vai dabas katastrofās un arī necieš no bada, regulāriem teroristu uzbrukumiem vai plaši izplatītām slimībām. Tomēr tā nav visa cilvēkdrošība. Pēc neatkarības atgūšanas notikušas lielas tiesiskas pārmaiņas, kas indivīdiem pavērušas iespēju brīvi darboties pašiem. Taču laikam gan ikviens **Pārskata** lasītājs pazīst tādus cilvēkus, kuri jūtas tik nedroši, ka nespēj būt noteicēji par savu dzīvi un aktīvi piedalīties sabiedrības attīstībā.

Šā **Pārskata** izstrādāšanas sākumā nebija nekādas plašākas informācijas par cilvēkdrošību Latvijā – par galvenajām problēmām un nedrošības avotiem, par riska grupām, par to, ar kādām metodēm cilvēki cenšas sasniegt drošības sajūtu. Lai iegūtu sākotnējo informāciju, ANO **Attīstības programma Latvijā** pasūtīja **Pētījumu par cilvēkdrošību 2002**. Pamatjautājumi un metodoloģija detalizēti aprakstīti pielikumā “Metodoloģija”, un **Pētījuma** rezultāti SPSS formātā ir pieejami no mājaslapas <http://www.undp.riga.lv>. **Pētījumā** noskaidroti galvenie nedrošības avoti – gan tie, kas ir bažu iemesli indivīdu pašu dzīvē, gan arī tie, kurus viņi uzskata par nedrošības avotiem vispār. Gūts arī ieskats par to, ar kādiem apstākļiem, attiecībām, institūcijām, rīcību un stratēģijām visvairāk saistās drošības sajūta. Ar konfidenciali iegūtām atbildēm izpētīts, kādi faktori rada trauksmi. Visbeidzot, ir pat noskaidrots, kādas ir to indivīdu pazīmes, kuriem ir vislielākā varbūtība piedzīvot pašu asāko nedrošības sajūtu un bailes.

Pētījumam sekoja intervijas un piemērpētījumi. Tajos **Pārskata** vajadzībām orientējoši noskaidrots,

kādi pašreiz ir galvenie Latvijas iedzīvotāju drošumspējas faktori. Gūtās atziņas var noderēt praksē: indivīdi, sociālās grupas un valdība tās var izmantot, cenšoties panākt, lai cilvēki dažādās situācijās justos un būtu drošāki.

Cilvēkdrošības loki

Lai gan cilvēkdrošība ir atsevišķu indivīdu drošība, tā pētāma gan indivīda, gan ģimenes, kopienas un valsts līmenī, kā arī starptautiskā kontekstā. Indivīds ir mijiedarbībā ar ikvienu no šiem līmeņiem. Bērns pasaulē ienāk ar savām iedzimtām sliecībām un attīstās atkarībā no apstākļiem. Nonācis saskarē ar pasauli, jaundzimušais saņem vispirms tuvinieku, vēlāk arī citu cilvēku signālus, ka viņš ir drošībā. Pozitīvai dzīves pieredzei uzkrājoties, bērns pamazām kļūst arvien drošāks un, nonācis jaunā vidē vai jaunā situācijā, jūtas arvien mazāk apdraudēts.

Cilvēka dzīvi var iedomāties kā virzīšanos no vairāku koncentrisku riņķu centra uz ārpusi (sk. 1.3. logu). Palielinoties drošībai jebkurā no koncentriskajām joslām, palielināsies arī drošības sajūta un spēja darboties nākamo līmeņu joslās. Nedrošība jebkurā līmenī var arī negatīvi izpausties pārējos līmeņos.

Drošība un drošības sajūta

Cilvēkdrošībai (angliski *human security*) ir divas savstarpēji saistītas dimensijas – drošība (*security*) un drošības sajūta (*sense of security*). Drošība ir tas, ka

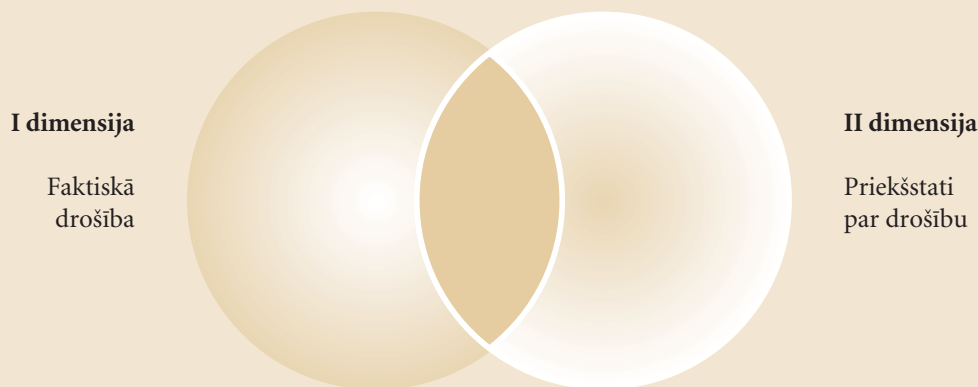
1.3. logs

Drošības loki

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā. *Pētījums par cilvēkdrošību 2002*

Objektīvais un subjektīvais cilvēkdrošībā

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā. *Pētījums par cilvēkdrošību 2002*

cilvēkam nekas nedraud, turpretim drošības sajūta ir tāds iekšēju un ārēju faktoru kopdarbībā izveidojies stāvoklis, kurā cilvēks jūtas droši un nebaidās, ka varētu notikt kas nevēlams vai drošība uz ilgāku laiku zust. Angļu valodā nojēgumus “būt drošam” un “justies drošam” nenodala tik stingri kā latviešu valodā un palaikam arī nepaplašinātā vārdā *security* vienlaikus ietver gan drošību, gan drošības sajūtu. Latviešu valodā vārda *drošība* lietojums ar nozīmi “drošības sajūta” ir nejausība, nevis norma.

Pārskatā ciešā kopsakarā analizēti abi – gan objektīvais, gan subjektīvais, t. i., gan drošības stāvoklis, gan drošības sajūta. Tomēr galvenais mērķis ir nevis sistemātiski aprakstīt visus faktorus, kas Latvijā mazina cilvēkdrošību (gan drošību, gan drošības sajūtu), bet gan pievērsties tiem subjektīvajiem bažu iemesliem, kuriem ir pamats objektīvajos apdraudējumos (sk. tumšāko laukumu 1.4. logā). Tas ir tādēļ, ka **Pārskata** apjoms nav tik plašs, lai varētu aplūkot visas jomas, kurās cilvēkdrošība apdraudēta. **Pārskata** mērķis ir palīdzēt indivīdiem attīstīt savas spējas darboties, lai paaugstinātos viņu drošības līmenis. Tādēļ uzmanība jāpievērš apdraudējumiem un priekšstatiem par nedrošību, kas ir reāli ietekmējami. Jāuzsver, ka nedrošības sajūta ne vienmēr mainās, kad mainās objektīvā situācija, it īpaši tādēļ, ka cilvēka priekšstatus parasti ietekmē vairāk nekā tikai viens faktors (sk. 3. nodaļu).

Priekšstatus par drošību skaitliski novērtē un analizē pēc datiem, kas iegūti aptaujās, intervijās un testos, turpretim cilvēkdrošības objektīvo stāvokli dažādos aspektos skaitliski novērtē, izmantojot

pieejamos statistikas datus. Šis **Pārskats** šādus novērtējumus sniegs par abām dimensijām (sk. 2. nodaļu).

Aktuālākās problēmas septiņos aspektos

Cilvēkdrošība ir apdraudēta, ja ir apdraudētas tiesības uz dzīvību, veselību, fizisku drošību un pastāv novēršamas pāragras nāves iespējamība. Dzīve var būt nedroša jebkurā tās šķautnē, bet apdraudētība visos pārējos aspektos ir cieši saistīta ar to, kādi ir indivīda priekšstati par savu nedrošību un kā viņš spēj novērst nedrošības cēloņus. Piemēram, cilvēks var dzīvot nabadzībā, taču ar savu materiālo stāvokli būt apmierināts un ar visām grūtībām tikt galā. Turpretim citam mazatļotība var radīt trauksmi, bezpalīdzības sajūtu utt.

Pārskata autori sniedz skaitliskus novērtējumus par stāvokli Latvijā septiņos aspektos, kuros cilvēkdrošība analizēta ANO Attīstības programmas **1994. gada Pārskatā par tautas attīstību pasaulē** (sk. 2.1. logu 2. nodaļā), un izgaismo to, kas pašlaik Latvijā pats aktuālākais. Septiņaspektu novērtējumi, kas vispārīgā skatījumā ataino stāvokli Latvijā, sakārtoti tā, lai tie varētu noderēt starptautiskam salīdzinājumam.

Pētnieki dažādās valstīs uzsver tur pašlaik visaktuālākos cilvēkdrošības jautājumus. Piemēram, 2001. gada maija simpozijā Āfrikā ļoti aktuāla cilvēkdrošības joma bijusi ekonomiskā drošība, bet Turkmēnistānā pētījumu svarīgākā tēma bijusi nedrošība

sakarā ar pāreju no centralizētas plānošanas uz tirgus ekonomiku (apaļā galda diskusija 2001. gada aprīlī Vidusāzijā). Daudzos jaunākajos starptautiskajos pētījumos par cilvēkdrošību galvenā uzmanība pievērsta jomām, kas rada satraukumu globālā mērogā, to vidū vieglo ieroču kontrabandai, prostitūcijai, kariem un nabadzībai.

Drošumspēja

Drošumspēja ir cilvēka spēja nenonākt nedrošā situācijā un nezaudēt drošības sajūtu, bet, ja tas noticis, drošību un drošības sajūtu atgūt. Drošumspējas jēdzienā netieši atspoguļots, ka drošības sajūta ir atkarīga gan no faktiskās drošības, gan arī no cilvēka priekšstatiem par drošību.

Katru cilvēku ietekmē situācijas (notikumi un apstākļi viņa dzīvē). Atkarībā no tā, vai indivīdam ir augsta vai zema drošumspēja, attiecīgajā situācijā viņš var saskatīt gan jaunu iespēju, gan ko tādu, no kā jāizvairās vai kas jānovērš, gan arī draudus (sk. 1.5. logu).

No drošumspējas pakāpes atkarīgs, kā cilvēks reaģēs uz nedrošības vai pārmaiņu situāciju. Individī, kuriem drošumspēja ir augsta, aktīvi rīkojas un paši vai kopā ar līdzīgi domājošiem cilvēkiem paaugstina savu drošību vai arī parūpējas, lai viņu drošību aizsargātu citi. Arī cilvēki ar augstu drošumspēju kādreiz piedzīvo īslaicīgu satraukumu un pat var uz kādu laiku zaudēt drošības sajūtu. Taču viņi izdomā stratēģiju, kā to atgūt. Varbūt paši to neapzinādamies, viņi sāk izmantot metodi, ko sauc par riskvadību (*risk management*). Rezultātā viņi iegūst jaunu pieredzi un attīsta paši savu personisko drošumstratēģiju.

Pārskats īpaši pievēršas tādu cilvēku grupām, kuriem drošumspēja ir tik zema, ka ar daudzām situācijām viņi nespēj tikt galā. Nereti nelaimju virkne (piemēram, tuvu cilvēku zaudēšana, atkārtota kādas varmācības izciešana) vai nelabvēlīgi apstākļi (hroniska nabadzība, slikta veselība, pārmērīga nodošanās alkoholam utt.) cilvēkam drošības sajūtu pakāpeniski pazemina tiktāl, līdz pāri drošības sliekšnim viņu var pagrūst pat atsevišķs notikums, kas citam liktos nenozīmīgs.

1.5. logs

Drošumspējas ietekme uz situāciju uztveri un nedrošības sekām

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

Drošumspējas faktori (DF)

DF1 Pozitīvas indivīda īpašības

- Apmierinātība ar dzīvi
- Pārliecība, ka spēj ietekmēt apstākļus / Uzņēmība
- Pašcieņa
- Veselība
- Ticība Dievam
- Piederības apziņa

DF2 Pozitīvas tuvākās attiecības

DF3 **Ekonomiskā drošība** (paredzami, pietiekami ienākumi)

DF4 **Tīklspeja** (spēja pozitīvi iesaistīties sabiedriskos tīklos)

DF5 **Sadarbīga uzticēšanās valsts institūcijām un starptautiskām organizācijām**

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā, 2003

Tāpat kā ar objektīva rādītāja palīdzību nevar novērtēt cilvēkdrošību, nav iespējams arī precīzi noteikt drošības sliekšni. Katram cilvēkam tas ir citāds. Dzīve viņpus drošības sliekšņa paralizē cilvēka gribu, stipri ierobežo viņa spēju darboties savās interesēs. Tas var radīt trauksmi, depresiju, kā arī citas slimības un pat novest līdz pašnāvībai. Latvijas iedzīvotāju grupas, kurās ir zema drošumspēja un augsta tendence uz pārmērīgām nedrošības sajūtas sekām, raksturotas 3. nodaļā.

Drošumspējas faktori

Drošumspējas faktori ir elementi, no kuriem atkarīgs, cik droši vai nedroši cilvēkam var būt kādā situācijā un cik droši vai nedroši viņš tajā var justies. Šos faktoros labi var izgaismot informācija par to, kā cilvēki tiek pie drošības sajūtas. Balstoties uz datiem, ko devis ANO Attīstības programmas Latvijā 2002. gada pētījums par cilvēkdrošību, kā arī uz konstatējumiem, kas gūti citos pētījumos, intervijās un piemēripētēs, esam noteikuši, kuri ir pieci svarīgākie drošumspējas faktori – tie, kas visvairāk palielina vai potenciāli var visvairāk palielināt Latvijas iedzīvotāju spēju justies drošiem vai arī pēc jebkuras nedrošības atgūt drošības sajūtu. Ne katrs no pieciem drošumspējas faktoriem attiecas uz visiem indivīdiem Latvijā, taču katrs ir ļoti nozīmīgs sabiedrībai kopumā. Maksimāla šo pozitīvo faktoru pastiprināšana būtiski palielinātu daudzu cilvēku drošību un drošības sajūtu.

Pārskata autori uzskata, ka Latvijas iedzīvotāju drošumspēja, it īpaši sakarā ar viņu uzrādītajām

problēmām, vislabāk ir palielināma, veicinoši iedarbojoties tieši uz šiem pieciem drošumspējas faktoriem (sk. 1.6. logu).

Pozitīvas indivīda īpašības – DF1

Tas, kādas personiskās īpašības un tuvākās attiecības dod iespēju gan justies droši, gan būt drošībā (tātad šajā ziņā ir pozitīvas), analizēts 4. nodaļā. Justies droši un būt drošībā – tie abi ir nesaraujami saistīti, turklāt ne viens, ne otrs nav atkarīgs no indivīda dzimuma, dzīvesvietas reģiona, etniskās piederības vai citiem parametriem. Pētījumi liecina, ka drošības sajūtas sasniegšanā cilvēki visvairāk paļaujas uz sevi un ģimenes locekļiem (sk. 1.7. logu), un tas, kā mūža gaitā paļaušanos uz citiem pamazām nomaina lielāka paļaušanās uz sevi pašu, arī ir analizēts 4. nodaļā.

Pozitīvas tuvākās attiecības – DF2

Kā aprakstīts 2. nodaļā, ģimenes dzīve Latvijā pašlaik strauji un radikāli mainās, un, iespējams, šīs pārmaiņas ietekmēs vai jau ietekmē arī cilvēkdrošības stāvokli. Taču pats galvenais nedrošības avots, kas skar daudzus Latvijas iedzīvotājus, patlaban ir varmācība, it īpaši ģimenē. Cilvēki, kuri cieš pārestības un jūtas apdraudēti mājās dzīvē, nedrošāki jūtas arī daudzās citās jomās. Apdraudētība ģimenē indivīdu dara sociāli vārīgu, grauj viņa pašcieņu un pārliecību, ka viņš spēj ietekmēt savus apstākļus, izveidot labas attiecības ar citiem un tā tālāk. Varmācības problēma aplūkota 3. un 4. nodaļā.

Ekonomiskā drošība – DF3

Ekonomiskā drošība pirmām kārtām ir tas, ka indivīds gūst paredzamus, pietiekamus ienākumus un ir pastāvīgi nodarbināts. Tā uzskatāma par otro svarīgāko drošumspējas faktoru. Atklātās aptaujās to kā svarīgu min daudzi cilvēki. Tie, kuriem ir zemi ienākumi, un tie, kuri sevi uzskata par nabadzīgiem, bieži vien vairāk raizējas, kā būs ar veselību un citām lietām, kas ir atkarīgas no maka biezuma. Turpinoties polarizācijai, ekonomiskās drošības jautājums tieši skar aizvien vairāk cilvēku. Šim faktoram esam pievērsušies visās **Pārskata** nodaļās. Maznodrošināto cilvēku ekonomisko drošību var palielināt oficiālu un neoficiālu tīklu veidošana (5. nodaļa), bet izšķirīga loma tomēr ir valdībai (6. nodaļa).

Tiklspēja – DF4

Tiklspēja ir indivīda spēja pozitīvi iesaistīties oficiālos un neoficiālos sabiedriskos tīklos. Neoficiālie tīkli, vispirmām kārtām ģimene, draugi un kolēģi, pašlaik ir svarīgs drošības avots daudziem Latvijas iedzīvotājiem.

Potenciāli lielas iespējas palīdzēt Latvijas iedzīvotājiem paaugstināt savu drošības līmeni ir oficiāliem tīkliem, piemēram, nevalstiskām un citām oficiālām organizācijām. Tas, cik veiksmīga būs šo organizāciju darbība cilvēkdrošības laukā, izšķirīgi atkarīgs no indivīdu tiklspējas, tādēļ tiklspēja jāattīsta. Sīkāk šie jautājumi aplūkoti 5. nodaļā. Lai parādītu, kā, palielinoties sabiedrisku organizāciju aktivitātei, var paaugstināties daudzu cilvēku drošumspēja, aprakstīti vairāki konkrēti pētījumi par veiksmīgiem NVO pasākumiem.

Sadarbīga uzticēšanās valsts institūcijām un starptautiskām organizācijām – DF5

Nepieciešams, lai cilvēki ticētu, ka valdība un valsts institūcijas godīgi, taisnīgi un prasmīgi pilda tos uzdevumus, kuri visas tautas vārdā tām uzticēti. Lai tāda ticība būtu, viņiem jāredz, ka valsts pārvaldība nav korumpēta un amatpersonas, valsti pārvaldīdamas, darbojas iedzīvotāju interesēs. Savukārt valdības spēja radīt cilvēkiem drošību un drošības sajūtu atkarīga no tā, kā tā spēj sasniegt skaidri nospraustus mērķus un izpildīt uzticētos uzdevumus gan iekšzemē, gan starptautiskās attiecībās.

Pētījums par cilvēkdrošību 2002 liecina, ka pašlaik iedzīvotāji pašvaldību iestādes mēdz uzskatīt par lielāku drošības avotu nekā valsts iestādes. Daudziem ikdienas dzīvē ir tieša saskare ar pašvaldību iestādēm un uzņēmumiem, un viņi uz tiem paļaujas kā uz atbalsta pakalpojumu nodrošinātājiem. Valdība pēc iedzīvotāju vērtējumiem par dažādu institūciju uzticamību regulāri ierindoja vienā no pēdējām vietām.

Kā redzams 1.8. logā, sabiedrībā valda uzskats, ka uz konkrētām pārvaldības institūcijām, kā arī policijas, tieslietu vai sociālās aprūpes iestādēm var paļauties vairāk nekā uz valdību kopumā vai uz Saeimu. Šās attieksmes cēloņi aprakstīti 2. nodaļas sadaļā par politisko drošību, bet metodes, ar kurām varētu pastiprināt valdības kā drošumspējas faktora lomu, aplūkotas 6. nodaļā.

Uz starptautiskām organizācijām parasti neraugās kā uz indivīdu atbalstītājiem viņu centienos palielināt savu drošību. Daļēji tā ir tāpēc, ka plašsaziņas līdzekļi gan daudz informē par globālām problēmām, taču maz apraksta, kā starptautiskās organizācijas tās risina, daļēji arī tāpēc, ka daudzi Latvijas iedzīvotāji vēl nesaskata vietējo problēmu kopsakarību ar globāliem procesiem un, visbeidzot, Latvija tikai ar neatkarības atgūšanu sākusi vai atjaunojusi darbību starptautiskās organizācijās. Tikai retajam zināms, ko un kā valdība panākusi, Latvijas iedzīvotāju vārdā darbotāmās starptautiskās organizācijās.

Atgūtās neatkarības vēsturei vēl ir tikai 13 gadu, un reģionalizācija (Latvijas integrācija Eiropas Savienībā un NATO) vēl tikai tuvojas tam, lai katrs izjustu, ko tā dos, tāpēc daudzi nemaz neapzinās, kādus starptautiskus resursus viņi varētu izmantot, lai mazinātu savas bažas par globāla līmeņa draudiem. Māka savu drošumspēju palielināt, vēršoties starptautiskās organizācijās, par vienu no DF5 aspektiem (sk. 6. nodaļu) jāatzīst sakarā ar pārbaudījumiem, ko Latvijas iedzīvotājiem nesīs nākamie gadi: cilvēki aizvien plašāk dibinās personiskus pārrobežas kontaktus, ekonomiskā drošība aizvien vairāk kļūs atkarīga no globālās konkurētspējas utt.

Dažādi drošumspējas faktori visiem nešķiet vienlīdz nozīmīgi. Pētījuma respondentiem dažādos veidos vaicāja, kas viņiem veicina drošības sajūtu (piemērus sk. 1.7. un 1.8. logā). No informācijas, kas gūta **Pētījumā**, intervijās un citos pētījumos, var vispārināt, ka pašlaik Latvijas iedzīvotājiem drošības

sajūtu visvairāk sniedz pozitīvas tuvākās attiecības, pietiekami finansiālie resursi un palāvība uz saviem spēkiem. Zīmīgi, ka krievvalodīgās sievietes, kas aptaujātas **Pētījumā**, kā drošumspējas faktoru biežāk min ticību Dievam, bet krievvalodīgie vīrieši min komerciālos drošības pakalpojumus. Respondenti latvieši bieži norāda, ka liela jēga un nozīme viņu dzīvē ir nacionālās piederības apziņai.

Pētījuma respondentiem nozīmīgāko drošības avotu vairākums iekļaujas piecos drošumspējas faktorus. Kādai daļai respondentu ar nedrošību saistās ASV un/vai Krievija. Attiecībā uz Krieviju būtiska ir atšķirība starp pilsoņu un nepilsoņu vidū valdošo attieksmi. Pilsoņi Krieviju vairāk sliecas uztvert kā draudu, nepilsoņi – kā drošības avotu.

Personiskās drošumstratēģijas

Cilvēkiem ar augstu drošumspēju ir plašs personisko drošumstratēģiju repertuārs. Drošumstratēģijas – drošības pastiprināšanas stratēģijas – sakņojas indivīda zināšanās un prasmēs, arī prasmē novērtēt savus iekšējos un ārējos resursus un to, ar kādu risku viņam jāreālinās

situācijās, kur pastāv draudi. Iekšējie resursi ir individuālie drošumspējas faktori, kurus iespējams mobilizēt bez ārējas palīdzības. Ārējie ir tie resursi, kuriem piekļūstams, tikai sadarbojoties ar citiem cilvēkiem.

Personiskās drošumstratēģijas dod iespēju apzināti vairīties no nedrošības avotiem, mazināt nedrošības sekas un pārvarēt nedrošības sajūtu. Lai šīs stratēģijas varētu izveidot, nepieciešamas tādas apgūstamas prasmes kā

- prasme uztvert brīdinājumsignālus,
- prasme piekļūt informācijai par nedrošības avotu,
- prasme šo informāciju sistematizēt,
- prasme izstrādāt alternatīvus rīcības plānus,
- prasme rīkoties,
- prasme sadarboties ar citiem.

Pārskatā personisko drošumstratēģiju jautājums nav aplūkots visā pilnībā, jo **Pētījuma** aptauja un citi datu avoti spēj sniegt tikai sākotnēju novērtējumu par cilvēkdrošības stāvokli Latvijā XXI gadsimta sākumā. Izprotot, kā indivīdi veido savas personiskās drošumstratēģijas, rīcībpolitiski varētu labāk izplānot, kā palīdzēt cilvēkiem ar zemu drošumspēju.

1.7. logs

Dažādu drošības gādnieku nozīmība aptaujāto kopuma vidējā vērtējumā (1 – visnozīmīgāks; 7 – visnenozīmīgāks)

	Kopā	Vīrieši	Sievietes	Pilsētas	Lauki	Rīga	Vidzeme	Kurzeme	Zemgale	Latgale
Es pats	1,88	1,82	1,94	1,89	1,87	1,76	1,88	2,44	1,85	1,66
Radnieki	2,24	2,35	2,13	2,17	2,39	2,26	2,11	2,79	1,76	2,37
Draugi	2,90	2,85	2,95	2,81	3,12	2,78	2,74	3,30	2,82	3,13
Kolēģi	4,52	4,35	4,66	4,49	4,59	4,54	4,42	4,66	4,53	4,47
Valsts un pašvaldību iestādes	4,73	4,86	4,61	4,81	4,54	5,03	4,67	3,97	5,02	4,54
NVO	5,26	5,32	5,20	5,28	5,19	5,12	5,44	4,74	5,51	5,48
Starptautiskās organizācijas	6,38	6,36	6,39	6,46	6,19	6,50	6,53	5,88	6,43	6,27

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā. *Pētījums par cilvēkdrošību 2002*

Drošības konstelācijas

Drošumspēja nav atkarīga tikai no indivīda personiskajām drošumstratēģijām vien. Valsts iedzīvotāju kopējā drošumspēja ir atkarīga no indivīdu, sabiedrisko tīklu un valdības spējas veidot kopīgas drošumstratēģijas un saskaņā ar tām darboties drošības konstelācijās. Drošības konstelācijas (“drošības zvaigznāji”) ir organizētas un neorganizētas dažāda līmeņa drošības gādnieku struktūras, kas pēc kopīgām stratēģijām risina konkrētas ar drošību saistītas problēmas. Konstelāciju zvaigznes ir visi dažādie šās kopīgās darbības sub-

jekti. To savstarpējos kontaktos atspoguļojas konstelāciju kontūras. Šādas spēku apvienošanas rezultāts ir drošības palielināšanās līdz tādām līmenim, kāds nav sasniedzams, ja drošības gādnieki darbojas vieni vai nekoordinēti. Piemēram, narkomānijas apkarošanas pasākumi skolās negūs panākumus, ja šajā darbā spēkus neapvienos vecāki, skolotāji, sabiedrība, valsts iestādes un paši skolēni.

Sarakstā, kurā bija nosaukts 31 reāls vai iespējams drauds, katram **Pētījuma** respondentam lūdza atzīmēt, kurus no šiem draudiem, viņaprāt, viņam

1.8. logs

Dažādu faktoru ietekme uz drošības sajūtu (aptaujāto kopumam vidējā vērtība*)

	Vidējā vērtība		Vidējā vērtība
Ģimene	3,24	Sociālās aprūpes sistēma	2,39
Draugi	3,04	Paļaušanās uz likteni	2,38
Paša rīcība	3,02	Pašvaldība	2,37
Ticība Dievam	2,70	Avīzes, radio, televīzija	2,30
Uzņēmumi, kas rūpējas par drošību	2,61	Sabiedriska organizācija, biedrība	2,29
Kopības sajūta ar savu tautu	2,60	Nodarbinātības sistēma	2,28
Neoficiālie tīkli (skolasbiedri, darbabiedri)	2,58	Tieslietu sistēma	2,26
Baznīca	2,53	ANO	2,23
Policija un iekšlietu sistēma	2,53	NATO	2,17
Zinātnes atklājumi / jaunās tehnoloģijas	2,50	Valdība	2,14
Kaimiņi	2,50	Eiropas Savienība	2,12
Latvijas bruņotie spēki	2,47	ASV	1,90
Veselības aprūpes iestādes	2,46	Krievija	1,83

* 1 – drošības sajūtu mazina; 2 – neietekmē; 3 – palielina; 4 – krietni palielina.

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā. *Pētījums par cilvēkdrošību 2002*

1.9. logs

Vērtējums par savām iespējām ietekmēt dažādus potenciālus draudus un par šo draudu īstenošanās iespējamību

* “Kā domājat, vai Jūs – pats personīgi vai sadarbībā ar citiem – varat veicināt minēto draudu samazināšanos?”

** Tā respondentu daļa (%), kas uz jautājumu “Par ko Jūs baidāties un cik lielā mērā?” atbildēja “Nedaudz baidos” vai “Ļoti baidos”

	“Jā, “Bai- varu”, dos”, % *	“Bai- dos”, %**		“Jā, “Bai- varu”, dos”, % *	“Bai- dos”, %**
Dabas piesārņošana Latvijā	51	87	Ārzemnieki izpirks zemi Latvijā	9	67
Savas valodas un kultūras pastāvēšanas apdraudētība	42	59	Ārvalstu ražotāji izspiedīs vietējos ražotājus no Latvijas tirgus	8	70
Saindēšanās ar nekvalitatīvu pārtiku	40	78	HIV/AIDS izplatība pasaulē	7	82
Kaitīgo atkritumu izgāztuves Latvijā	29	87	Latvija zaudēs daļu no politiskās suverenitātes	7	48
Mežu izciršana Latvijā	23	86	Latvijas okupācija	7	41
Demogrāfiskās situācijas pasliktināšanās	22	59	Latvijas ražotāji zaudēs tirgu citās valstīs	6	64
Etniskie konflikti Latvijā	21	44	Organizētā noziedzība valsts mērogā	6	88
HIV/AIDS izplatība Latvijā	18	88	Bēgļu ieplūšana Latvijā	6	58
Sintētiska pārtika (palielināts konservantu daudzums pārtikā)	17	81	Militārs konflikts Latvijas teritorijā	5	47
Latvijā varētu tikt ierobežota demokrātija un vārda brīvība	17	50	Globālā sasilšana	5	66
Lauksaimniecības zemju pamešana novārtā Latvijā	17	76	Terorisms Latvijā	5	51
Dabas piesārņošana pasaulē	16	79	Straujš cenu pieaugums Latvijā	4	84
Ekoloģiska katastrofa Latvijā	16	73	Starptautiskā terorisma izpausme Latvijā	4	50
Cilvēku aizplūšana no laukiem	14	67	Kodoldraudis	2	58
Narkotisko vielu izplatība	14	91	Lata devalvācija	2	65
Iekšēji nemieri Latvijā	11	47			

Avots: ANO Attīstības programma Latvijā. Pētījums par cilvēkdrošību 2002

vienam vai sadarbībā ar citiem būtu iespējams samazināt. Respondentu atbildes apkopotas 1.9. logā. Turpat apkopotas arī respondentu atbildes uz jautājumu, cik lielā mērā viņi baidās, ka attiecīgais drauds varētu piepildīties. Tas parāda sakarību starp nedrošības sajūtu un to, cik lielā mērā, pēc indivīda domām, viņam iespējams draudu ietekmēt.

Puse **Pētījuma** respondentu jūtas spējīgi vieni paši vai kopā ar citiem mazināt draudus, ka palielināsies dabas piesārņotība, ka izmirs dzimtā valoda un kultūra (42 %) un ka viņi saindēsies ar nekvalitatīvu pārtiku (40 %). Nākamie draudi, kas biežāk minēti kā ar savu rīcību ietekmējami, arī ir saistīti ar vidi: tie ir draudi, ka Latvijā ierīkos kaitīgu atkritumu izgāztuves (29 %) un pārmērīgi izcirtis mežus (23 %). Kopumā latvieši savu spēju mazināt draudus vērtēja augstāk nekā nelatvieši.

Saprotamā kārtā respondenti vismazāk spējīgi jūtas ko darīt, lai mazinātos draudi, ka devalvēs latu, notiks kodolkatastrofa (2 %), Latvijā parādīsies starptautiskais terorisms, strauji celsies cenas (4 %), radīsies vietējais terorisms, nepatīkami izpaudīsies globālā sasilsana un izcelsies militārs konflikts (5 %).

Toties **Pētījuma** autorus pārsteidz, ka respondenti zemu novērtējuši arī savu iespēju ietekmēt dažus citus potenciālus draudus, kurus daudzi no viņiem atzinuši par reāliem, piemēram, to, ka varētu palielināties narkotiku vai HIV/AIDS izplatība.

Sociologs Zigmunts Baumanis ir teicis, ka kolektīvā bezspēcība augs tik ilgi, kamēr nebūs vienkāršu un skaidru mehānismu, kā personīgas problēmas pārvērst par valstiskiem jautājumiem un otrādi. Kamēr šādi mehānismi nav izveidoti un plaši izplatījušies, cilvēku personīgās bailes nevar kļūt par sabiedriska diskursa jautājumiem (Bauman, 1999).

Noslēgums

Cilvēkdrošības jēdziens strauji attīstās visā pasaulē. Cilvēkdrošība ir viens no tautas attīstības priekšnosacījumiem, jo dzīve bez bailēm un trūkuma paver plašākas iespējas izvēlēties, kā dzīvot. Cilvēkdrošības stāvoklis Latvijā ir analizēts **ANO Attīstības programmas Latvijā 2002. gada pētījumā par cilvēkdrošību**, citos pētījumos un intervijās. **Pārskata** sākumā (1. un 2. nodaļā) konstatēts, kādas problēmas patlaban ir aktuālākās Latvijas cilvēkdrošībā, bet tālāk izskatīti cilvēku drošības un drošumspējas palielināšanā iespējamie risinājumi pa koncentriskiem riņķiem – no indivīda līmeņa pārejot uz kopienas līmeni, tālāk uz

valsts līmeni un visbeidzot uz starptautisko/globālo līmeni. Gan pati drošība, gan drošības sajūta ir būtiski cilvēkdrošības aspekti.

Kopš Latvija atguvusi neatkarību, cilvēki izjūt aizvien lielāku nepieciešamību izstrādāt savas personiskās drošumstratēģijas, prognozēt nākotni un plānot savu dzīvi. Pēcpadomju Latvijā daudziem vēl trūkst rīcības brīvības apziņas, viņi nespēj pielāgoties mainīgajiem sociālajiem un ekonomiskajiem apstākļiem. Jāpanāk, lai šiem un citiem cilvēkiem, kuru nedrošība ir sevišķi liela, pastiprinātos drošumspējas faktori.

Spēcīgi, attīstīti drošumspējas faktori stiprina arī citus drošumspējas faktoros. Tomēr daudzi cilvēki, kas nav pasargāti no dažām draudošām iespējamībām (zaudēt darbu, nonākt nabadzībā, pastrādāt noziegumu, kļūt par narkomānu), paši vien savu drošumspēju maz spēj palielināt. Piemēram, maznodrošinātus cilvēkus apdraud daudz tādu nelaimju, no kurām pārtikušākie ir pasargāti.

Lielas bažas rada tas, ka daudzi cilvēki Latvijā joprojām nav ne praktiski, ne teorētiski sagatavoti tam, lai paši izstrādātu stratēģijas, kas uzlabotu viņu drošību. 3. nodaļā minēto riska grupu indivīdi jūtas neaizsargāti un dažādu ārējo spēku apdraudēti. Dažiem viņu sabiedriskā vide šķiet draudu un nedrošības avots, nevis kas tāds, kas mudina uz domu apmaiņu, uz kopīgu mērķu nosprašanu. Daudziem Latvijā ir ierobežoti sabiedriskie tīkli, un nevalstisko organizāciju sektora potenciāls nedrošības novēršanā vēl ir maz izmantots. Stipri apdraudētie indivīdi bieži vien dzīvo vieni vai ģimenē noslēgušies un draudus savai drošībai cenšas novērst tikai pašu spēkiem.

Jo nedrošāks cilvēks jūtas, jo vairāk viņš sastaps šķēršļus, kas negatīvi ietekmēs un ierobežos viņa rīcību un darbotiespēju. Nedrošība ne tikai veicina pasīvu attieksmi pret dzīvi, bet arī pazemina pašcieņu. Vārdu sakot, spēcīgi drošumspējas faktori palīdz sev radīt tādus apstākļus un vidi, lai varētu dzīvot pilnvērtīgi, bez pazemojumiem un ar augstu pašcieņu.

Jomas, kurās cilvēki ir un/vai jūtas nedroši, gadu gaitā var mainīties. Lai gan 2002.–2003. gada **Pārskats** īpaši pievēršas piecām problēmām, lasītāji ir aicināti padomāt arī par citām cilvēkdrošības problēmām, kurām viņi **Pārskata** ieteikumu gaismā varētu ieraudzīt jaunus risinājumus.